

نقوش سنگ‌زارهای دشت گرگان

تألیف: فرهاد قدیمیاری
www.ketab.ir

انشاره کتابچه

سرشناسه	: قدیمیاری، فرهاد، ۱۳۷۳-
عنوان و نام پدیدآور	: سیر تدفین، بناهای یادبود و سنگ‌مزارها / تألیف فرهاد قدیمیاری.
مشخصات نشر	: سندج: کتابچه، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۳۴۰۰-۴۹۰۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: تشییع و تدفین، مراسم -- تاریخ
	Funeral rites and ceremonies -- History
	بناهای یادبود
	Monuments
	گورها و گورستان‌ها
	Cemeteries
	گورها و گورستان‌ها -- ایران -- تاریخ
	Cemeteries -- Iran -- History
رده بندی کنگره	: GT۳۱۵۰
رده بندی دیویی	: ۳۹۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۳۳۶۴۲۷
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

انتشارات کتابچه

کتاب: نقوش سنگ‌مزارهای دشت گرگان

تألیف: فرهاد قدیمیاری

ناشر: انتشارات کتابچه

جلد و صفحه آرایشی: شاهو احمدیان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۴۰-۰۴۸-۳

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: تومان

.....	مقدمه	۰
.....	مروری بر سیر تدفین، بناهای یادبود و سنگ‌مزارها	۱
.....	معماری قبور و شیوه‌های تدفین در ایران باستان	۳
.....	تدفین مردگان در ایران - عصر آهن (۵۰۰-۱۵۰۰ ق. م)	۳
.....	خاستگاه آرامگاهی در بین مسلمانان	۶
.....	تدفین و معماری آرامگاهی در گران باستان	۷
.....	ورود مسلمانان به ایران	۹
.....	تغییر در شیوه‌های دفن اموات	۹
.....	ویژگی‌های سنگ‌مزارها در ایران	۱۰
.....	نوع نوشتار و آرایش خطوط	۱۱
.....	نوع نقوش و دسته‌بندی آنها	۱۲
.....	نحوه استقرار سنگ‌مزارها	۱۳
.....	شکل کلی و فرم سنگ‌مزارها	۱۳
.....	رابطه مزارها با باورهای عامیانه	۱۴
.....	ویژگی‌های کتیبه و سنگ‌مزارهای منطقه گران	۱۴
.....	ویژگی سنگ‌مزارها از نظر فرم آنها	۱۶
.....	ویژگی سنگ‌مزارها از نظر تزئین	۱۷
.....	ویژگی سنگ‌مزارها از نظر نمای کلی	۲۱
.....	ویژگی سنگ‌مزارها از نظر خطوط	۲۲
.....	معرفی چند گورستان تاریخی	۲۳
.....	گورستان خالد نبی	۲۴

۲۶.....	گورستان سفید چاه
۲۷.....	گورستان هفشجان (شیرهای سنگی)
۳۰.....	گورستان نشتیفان
۳۱.....	گورستان یثری
۳۳.....	معرفی گورستان‌ها
۳۳.....	موزه گرگان
۴۹.....	روستای زیارت
۶۴.....	روستای آق امام سیجوال (قراقاشلی)
۷۵.....	روستای سیاه مرزکوه
۸۸.....	روستای نرسو
۹۵.....	تحلیل و نتیجه
۱۰۷.....	انواع نقوش هندسی سنگ‌مزارهای دشت گرگان
۱۰۹.....	تقسیمات در سنگ‌مزارهای دشت گرگان
۱۱۴.....	سرانجام
۱۱۵.....	منابع

نقوش سنگ‌مزارهای دشت گرگان

مقدمه

در فرهنگ و آداب و رسوم سرزمین ما ایران، مزار و آیین کفن و دفن بنا بر اعتقادات و باورهای عامه مردم این سرزمین، از ویژگی‌های خاصی برخوردار بوده و هست. امروزه با وجود منابع و آثار بدست آمده از گذشتگان هنوز باید راه زیادی را برای دستیابی به تمامی این اعتقادات و باورها و ریشه‌های آن پشت سر گذاشت (خسرونژاد، ۱۳۷۴: ۸) از نخستین تمدن‌های بشر بر روی زمین، که در شرق نیز به چشم می‌خورد، اعتقاد به روح و جاودانگی آن، از باورهای اصلی و پا برجای مردم محسوب می‌شده است. دور از انتظار است که تصور کنیم انسان بر کالبدی که روح را در خود جای می‌داده اهمیتی قائل نبوده است. به عنوان مثال در تمدن الحمرا که از ابتدایی‌ترین تمدن‌های بشری است، سر شخص متوفی را به همراه پیکر وی و در زیر خاک مدفون نمی‌کردند، بلکه آن را با گچ و آهک قالب‌گیری کرده، بیرون از خاک و بر روی سطح زمین بالای قبر^۱ قرار می‌دادند. اما آن چه در این میان مورد نظر ماست، نه ذکر چگونگی مراسم تدفین و نه روش آن است، بلکه چگونگی و رابطه‌ی بین سنگ‌مزار، نوشته‌ها و نقوش روی آن با فرهنگ و پیشینه تاریخی آن منطقه است. این که چگونه، یک فرد با وجود قطع رابطه مستقیم فرهنگی با گذشته خود توانسته است از میان سالها جدایی، اصیل‌ترین و زیباترین مفهوم‌ها را در این رابطه کشف کرده و این چنین آن را نمایان و برجسته کند (حسنی، ۱۳۹۰: ۸).

هنر حجاری یکی از جنبه‌های بارز تمام سنگ‌مزارها و نماد آشکار مزار در ایران به شمار آمده و دارای ویژگی‌های خاصی است. در سنگ‌مزارها تصاویر گوناگونی از جمله نشان دادن بدن حیوانات از نیم رخ و چشم‌های تمام رخ، استفاده از نوشتار همراه با تصاویر و نقوش اسلیمی و برخی عناصر نمادین دیگر به چشم می‌خورد. بر اساس تحقیقات مردم‌شناسی کفن و دفن افراد در زمان‌های مختلف دارای اشکال متفاوتی بوده است و گاه تعدادی از وسایل روزمره خود یا انواع مواد غذایی مانند برنج و گندم، ابزار کار و جنگ (مانند شمشیر و خنجر) و یا سنگ‌های قیمتی و سکه‌های رایج و حتی در مواردی زن، فرزندان و برده‌ها و حتی

^۱ Yabr - آرامگاه و مرقد، مکتبی آن را به معنی حفره و سوراخ آورده است (فرهنگ فارسی دکتر معین، ۱۳۷۱: ۲۶۲۳).

نقوش سنگ‌مزارهای دشت گرگان

اسب‌هایش را نیز با او زنده به گور می‌کرده‌اند. البته این رفتار همراه با اعتقادات دینی حاکم بر هر دوره ای به صورت جدی در شکل و محتوا تغییر کرده‌اند. از جمله تغییرات اساسی این سنت در ایران، بیان شرح و احوال شخص متوفی، وصف هنر، خوبی و یا جنگ‌های وی بوده که خانواده عزادار را سر شوق می‌آورده است. در بسیاری از مناطق ایران مشاهده می‌شود که نقوش حکاکی شده بر روی سنگ‌ها چگونه با گذشته تاریخی و فرهنگی آن منطقه رابطه نزدیکی ایجاد کرده و یا در بعضی موارد این خوی و خصلت ایرانی که همواره در تقابل با فرهنگ غیر ایرانی بوده دوباره خود را آشکار کرده است. از آن جمله می‌توان به تمامی سنگ‌مزارهایی که پس از ورود اسلام به ایران شکل گرفته و یا پس از حمله مغول به ایران به وجود آمده‌اند، اشاره نمود که چگونه و به راحتی هنرمند حجار، مسیر آن را تغییر داده و سنت‌های قدیمی و اصلی را نیز در کنار اسلوب‌ها عیان کرده است (حسنی، ۱۳۹۰: ۹).

مروری بر سیر تدفین، بناهای یادبود و سنگ‌مزارها

پس از صیانت نفس، بزرگترین مسئله زندگی بشر در طی تاریخ، نحوه گذراندن زندگی بوده است. او همواره با خود گفته است «آنگون که هستم باید به هر قیمت که شده بکوشم تا این هستی را از دست ندهم» و چون می‌دانسته که بقای عمر به مفهوم مادی و خاکی آن امکان پذیر نیست، چاره کار را در نوعی ادامه مجازی و معنوی جستجو کرده است. به عنوان مثال انسان تصور می‌کرده اگر پس از مرگ اثری از او به یادگار بماند، در اذهان آیندگان حاضر و جاودان بوده و اندکی از نیستی او را جبران خواهد کرد. همواره بشر می‌خواسته که حضور و رد پای او از خاک محو نشود. افتراق از جسم همواره برای او حالتی سخت و دردناک بوده است. فلسفه ایجاد مومیایی، حکاکی روی سنگ و چوب، ساخت بقعه و بنای یادبود و نیز تدفین آلات جنگی، جواهرآلات و آذوقه به همراه، جسد، که در فرهنگ‌ها و اجتماعات بشری به صورت‌های گوناگون به چشم می‌خورد، همه از این دل مشغولی و تلاش انسان برای فرار از نیستی و حفظ پیوند با جسم و دنیای خاکی سرچشمه گرفته است (حسنی، ۱۳۹۰: ۱۲).